

VARLIK VERGİSİ UYGULAMASINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE APPLICATION OF ASSETS TAX

Arş. Gör. Furkan KILINÇ

Hakkâri Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, furkankilinc@hakkari.edu.tr, Hakkari/Türkiye

Arş. Gör. İsmail Ercan BÖRÜ

Hakkâri Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ismailercanboru@hakkari.edu.tr, Hakkari/TÜRKİYE

ÖZ

Varlık Vergisi, 1942 tarih ve 4305 sayılı Kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oy birliği ile kabul edilmiştir. Çıkarılan bu kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kişisel servet sahibi olan yurttaşlarını varlık vergisi mükellefi yaparak kamu harcamalarına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Ancak varlık vergisi o yıllarda daha fazla servete sahip olan gayrimüslim halkın mallarına el koymak için çıkardığı iddialarına neden olmuştur. Kanunun yürürlükte olduğu süre içerisinde birçok aksaklıkların meydana geldiği görülmüştür. Hatta verginin tahsil edilememesi nedeniyle çalışma kampına gönderilen mükelleflerden birkaçı kampta hayatlarını kaybetmiştir. Yaşanan bu elim hadiseler nedeniyle varlık vergisi kanunun ömrü uzun olmamış ve 17 Mart 1944 tarih ve 4530 sayılı "Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun" ile yürürlükten kaldırmıştır. Üzerinde fazla düşünülmeden, ülkenin ve toplumun temel dinamikleri göz ardı edilmeden oluşturulan bu kanunun, günümüzde ele alınıp değerlendirilmesi gelecekte çıkarılacak kanunlar için ders niteliğinde olmuştur. Sonuç olarak Varlık Vergisi, her ne kadar ağır ekonomik şartların bir zorunluluğu gibi gösterilse de, Cumhuriyet döneminde çıkarılan kanunlar arasında ömrü kısa ama sonuçları ağır olan bir kanun macerası olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada Varlık Vergisi uygulamasına gidilmesinin nedenleri, uygulama süreci ve sonuçları hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Varlık Vergisi, Vergi Hukuku.

ABSTRACT

The Asset Tax was accepted by the vote assembly in the Turkish Grand National Assembly with the Law No. 4305 dated 1942. The main aim of this law is that to make contributions to public expenditures who are personal wealth owners liable for asset tax. However, it is claimed that enacted to confiscate property of non-Muslim people who have more wealthy than others. It has been observed that many disruptions have occurred during the period in force of the Act. Moreover, some of the taxpayers who were sent to the labor camp due to the inability to collect the tax have lost their lives in the camp. Due to these painful incidents, the life of the asset tax has not been long and it has been abolished by the Law No. 4530 dated March 17, 1944, entitled "The Law on the Abatement of the Survival Tax Survey".

This law that has been created without considering the basic dynamics of the country and the society, has been treated as a course for the laws to be taken into consideration in the future. As a result, although the asset tax is shown as a necessity of the heavy economic conditions, it is obvious that the life expectancy is short and a law adventure whose consequences are severe. In this study, some evaluations will be made on the implementation process and its results and also the reasons for applying asset tax.

Key Words: Asset Tax, Tax Law

1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrası tüm Dünya'da olduğu gibi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de ekonomik zorluklar ve bunalımlar baş göstermiştir. Özellikle, henüz ekonomik temellerini sağlam

atamamış bir ülke olan Türkiye, bir de 1929 yılının “Büyük Buhran” bunalımıyla da karşı karşıya kalınca aşılması güç sorunlar ortaya çıkmıştır. Tüm bunlara rağmen 1930’lu yıllarda uygulanan devletçi politikalar ve “Birinci Sanayi Planı” adı altında başlatılan akılcı açılımlarla, küçümsenemeyecek bir başarıya ulaşılmıştır. Ancak, 1939 yılına geldiğimizde, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte geline ortam, yakalanan iyimser havayı tümüyle değiştirmiştir. Savaşa girmemesine rağmen Türkiye için hem siyasi hem de ekonomik açıdan son derece sıkıntılı bir dönem başlamıştır. Sürekli bir savaş riskiyle geçen yıllar çeşitli tedbirlerin alınmasına yol açmış ancak bu tedbirlerle birlikte ekonomik olarak sürekli bir geri gidiş söz konusu olmuştur.

1.1. Varlık Vergisine Neden Olan Ekonomik Sorunlar

Türkiye Cumhuriyeti, 1923-1940 yılları arasında savaşın ekonomik izlerini silebilmek için çeşitli iktisadi sistemleri uygulama yoluna girmiştir. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra uygulanan ve ilk ‘*Liberal Dönem*’ diye adlandırılan ekonomik sistem hayata geçirilmiştir. Söz konusu dönemde devletin kendisinin girişimci olması yerine sanayici, tüccar ve çiftçinin desteklenmesi ile piyasa sisteminin işletilmesi hedeflenmiştir (Sabır, 2016). Bu nedenle birtakım kanun ve kurumlar hayata geçirilmiştir. Örnek verecek olursak 10 Nisan 1925 tarihinde Türkiye Sanayi ve Maden Bankası kurulmuş ve ardından 28 Mayıs 1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır (Güner, 1978). Yapılan bu uygulamalara rağmen gerek sermaye yetersizliği gerekse de nitelikli işgücünün olmayışı ve ayrıca tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 ekonomik buhranının yaşanmış olması, arzulanan sanayileşmeye ve kalkınmaya ulaşılmasına engel olmuştur.

İkincisi ise, 1930-1939 yılları arasında uygulanan ve devletin iktisadi sistemde aktif rol aldığı devletçi dönemdir. Türkiye ekonomisinde devletçilik görüşünün hâkim olmasının nedeni ise Dünya’nın içinde bulunduğu genel ekonomik kriz ve özel sermaye birikiminin yetersiz olmasıydı. Bu politika sadece Türkiye’de değil başta Almanya ve ABD olmak üzere Dünya’nın birçok ülkesinde hayata geçirilmiştir. Bu iktisadi sistemde devletin daha etkin rol alabilmesi için birtakım kanunlar çıkarılıp yürürlüğe sokulmuştur. Bunun en önemli adımı 17 Nisan 1934 tarihinde çıkarılan ve 1934-1938 yılları arasında sanayinin gelişmesi için yürürlüğe konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’dır (Erkan, 2015). Yapılan bu düzenlemeyle sanayileşmede gözle görülür bir atılım sağlanmıştır. Özellikle maden, dokuma, seramik ve kimya gibi sanayi kollarında ciddi bir başarı sağlanmıştır. Elde edilen bu başarıların ardından İkinci Beş Yıllık Sanayi planı için 1936’da hazırlıklar başlamıştır. Daha kapsamlı ve özellikle ihracatı arttırmaya yönelik bir planlama hazırlanmış olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı’nın ayak sesleri yüzünden uygulamaya geçirilmemiştir.

Varlık Vergisinden önceki süreçte Türkiye savaş şartlarının meydana getirdiği olağanüstü durumları yaşamıştı. Bunun başlıca sebebi ise savaşın çıkacağını anlayan tüccarların temel ihtiyaç maddelerini stoklamasıydı. Savaş ithalat imkânlarını kısıtlayınca, eldeki stokların değeri çok yükseldi. Bir milyonun üzerinde büyük bir ordunun savaşa hazır halde tutulması zorunluluğu, genç ve verimli iş gücünün üretimden çekilmesi başta tarım olmak üzere üretimin düşmesine yol açtı. Bu durum fiyatları yükseltirken ülke çapında kıtlığın yaygınlaşmasına neden oldu. Savaş ülkedeki gelir dağılımını daha da dengesiz hale getirdi. Karaborsa ortamları da tabiatıyla oluşmuştu. Bu durumdan en fazla maddi anlamda istifade eden büyük çiftçiler ve İstanbul tüccarı ve komisyonculardır. Çiftçiler aşağı yukarı tümünden Müslümanlardan oluşmaktaydı. Ancak tacirler daha çok azınlık durumundaki vatandaşlardandı.

Savaş sürecinde toplanan vergi miktarları ve türleri artırılmış, kısa vadeli bonolarla devlet halka borçlanmış, dar ve sabit gelirli için sıkıntılı bir süreç başlamıştır (Sevim, 1978). Merkez Bankası imkânları savaşın ilk yıllarında büyük oranda kullanılmıştır. Dış borçlanma konusunda da o döneme kadar sürdürülen önleyici tedbirler terk edilmiştir. Borçlanma, devletin normal ekonomik kalemleri arasında görülmeye başlanmıştır. Bütçe 1939 yılında açık vermiş, 1940-1943 arasındaki bütçe ise denk olarak planlanmış ama uygulamada fazla vermiştir. 1944-45 bütçeleri ise onaylanırken ve de uygulamada açık vermiştir. Böylece savaş öncesinde kontrol altında tutulan bütçe, savaş giderlerinin artması ile birlikte kontrolden çıkmaya başlamıştır. 1944 yılından itibaren bütçeler artık

açık verecek şekilde onaylanmaya başlanmıştır. Açıklar, geçici tedbirlerle kapatılamamıştır (Coşar, 2014).

Türkiye, dış ticaretini savaş yıllarında, dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi, güçlükle yürütmüştür. İlgili yıllarda dış ticaret dengesi ortalama olarak hep fazla vermiştir. Savaşa girmeyen Türkiye, savaşan ülkelerin ihtiyaç duyduğu ürünleri sağladığı için ihracatta bir artış yaşamış, fakat ithal edilecek malları üreten ülkelerin kendi ihtiyaçlarını ancak karşılaması sonrasında ise ithalatta ciddi bir daralmayla karşılaşmıştır. Fakat ihraç mallarının fiyatlarına nazaran ithal mallarının fiyatları daha fazla arttığı için, artan ihracattan beklenen yüksek kârlar elde edilememiştir. 1946 yılı ihracat fazlası verilen son yıl olmuştur. Savaş yılları ve ardından gelen dönemde Türkiye'nin ithalat-ihracat rakamları şu şekilde gerçekleşmiştir (Köksal, 1973).

Tablo 1. 1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'nin İthalat-İhracat Rakamları

Yıllar	İhracat(milyon \$)	İthalat(milyon \$)	Fark (milyon \$)
1940	87,7	53,0	34,7
1942	126,9	113,6	13,3
1945	168,4	97,1	71,3
1946	184,6	137,4	47,2
1947	223,3	244,6	-21,3
1948	196,8	275,4	-78,6
1949	247,8	290,1	-42,3
1950	263,4	285,7	-22,3

Savaş sırasında sanayi sektöründe bir gerileme yaşanmıştır. Sanayide yatırımlar azalmıştır ve özel sektörde istihdam düşmüştür. Devlet elinde bulunan sektörlerde daha az bir daralma yaşanmıştır. Ticarete ise sanayi ürünlerinden çok tarım ürünleri pazarlanmıştır.

Dünya Savaşı sürecinde Türk halkının genel profili ise şu şekilde olmuştur; küçük bir grup kolay kazanıp lüks yaşarken, toplumun büyük kısmı ise az gelirli köylü, işçi ve memurlardan oluşmuştur. Geçim sağlamanın ötesinde yiyecek bulma konusunda dahi sıkıntı çekilen savaş yıllarında; tifüs, verem, zafiyet gibi hastalıklar yaygın olarak görülmüştür (Çavdar, 2003). Halk kıtlık korkusuyla tüketim mallarına hücum edince bir arz-talep dengesizliği ortaya çıkmıştır. Devlet, kendi ürettiği ürünlere sürekli zam ekleyince, piyasadaki diğer mallar da buna bağlı olarak fiyat artışına maruz kalmış ve karaborsacılık yaygınlaşmıştır. Hükümet 1942 yılı Ocak ayında vurgunculuğa ve karaborsacılığa karşı tedbir olarak 10 yıl hapis ve 10 bin lira para cezası getirmiştir. Vergi yükü ücretliler üzerinde yoğunlaşmış, bu kesim kazanç vergisinin yanı sıra iktisadi buhran, muvazene ve hava kuvvetlerine yardım adları altında çeşitli olağanüstü vergiler ödemek zorunda kalmışlardır. Zaten aldıkları ücretler enflasyon karşısında eriyen bu ücretli sınıf, gündelik ihtiyaçlarını karşılayamayacak konuma düşmüşlerdir. Almanya, İngiltere ve ABD gibi güçlü ülkeler Türkiye'nin ürettiği hammaddeleri yüksek fiyatlarla satın alarak Türk tüccarı, sanayicisi ve toprak ağasını oldukça zenginleştirmişlerdir (Rozaliyev, 1978).

1.2. Varlık Vergisi Kanunu'nun Çıkarılması ve Uygulama Süreci

11 Kasım 1942 günü TBMM'de görüşülerek kabul edilen 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu (VVK) sadece iktisadi değil; siyasi, kültürel ve toplumsal açılardan da önemli bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Varlık Vergisi, esas olarak, kanunun hazırlanışı; TBMM'de kabulü; o dönemin yayın organlarında desteklenmesi; kimin ne kadar vergi ödeyeceğini tespit eden komisyonların çalışma biçimleri; vergi mükelleflerinin isimlerinin ve vergi miktarlarının ilan edilmesi; en fazla bir ay süreyle sınırlandırılmış ödeme süresi; bu süre içinde vergi borcunu ödemeyenlerin mallarının haczedilerek icra yolu ile satışı ve bütün bunlara rağmen vergi borcunu ödeyemeyen mükelleflere borçlarını; "bedenen çalıştırarak ödetmek" amacıyla çalışma kamplarına gönderilmeleri gibi alt süreçler içerir (Aktar, 2012).

Verginin uygulanmasını esas alan VVK'nın bazı maddelerine değinmek, uygulamanın vergi tekniği ve hukuku açısından sıkıntılı yapısını gözler önüne sermektedir. Örneğin, komisyonlar, şirketlerin

yükümlülüklerini saptadıkları sırada, şirket ortaklarının da servet derecelerini ve olağanüstü kazançlarını araştırarak, bunların da yükümlülüklerini takdir edeceklerdi. Üstelik aynı komisyonlar, mükelleflerin vergi yüklerini 15 gün içerisinde saptamak zorundaydılar. Eğer bu konuda bir sıkıntı olursa, komisyonlarda memur olmayan üyeler, hemen değiştirilerek süreç devam edecekti. Aynı şekilde, yükümlüler, vergilerini, tebliğ tarihinden itibaren, 15 gün içinde ödemek zorundaydılar.

Koçak'ın yaptığı bir çalışmada dikkat çekici birkaç noktanın daha altını çizmektedir; şöyle ki; *“Mahallin en büyük Mal Müdürü, bu sürecin geçmesini beklemeden, gerekli gördüğü takdirde, gerek gördüğü yükümlülerin menkul ve gayrimenkullerini, alacak, hak ve menfaatlerini ihtiyaten haczine karar verebilecekti”* (Koçak, 1996). Üstelik bahsedilen karar ve işlemlerle ilgili, adi ve idari dava açma hakkı da bulunmuyordu. Nihayet, komisyonlarca saptanan servet derecelerinin ne ölçüde vergilendirileceği de tartışılacak ve sonunda, G Grubundan, M Grubu'na kıyasla asgari iki, azami üç misli vergi alınmasına karar verilecektir. Ancak yine Koçak'ın belirttiği üzere; Ankara'dan gelen bir talimatla, G Grubu'nun vergisi beş ila on misli ağırlaştırılacaktır.

Varlık Vergisi Kanununun önemli maddeleri şu şekildedir:

Madde 1: Vergi bir defaya mahsustur, servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınacaktır.

Madde 2: Büyük çiftçiler, sahip oldukları binaların yıllık geliri 2.500 liradan fazla olanlar, sahip oldukları arsa değerleri 5.000 liradan fazla olanlar, 1939 senesinden beri 2395 sayılı Kazanç Vergisi (RG, 25 Mart 1934, 3) ve 2728 sayılı İktisadi Buhran Vergisi Kanunu'na Muzeyyel 2416 Sayılı Kanunu Değiştiren Kanun'la (RG, 29 Mayıs 1935, 1) belirlenen işlerle uğraşanlar, Varlık Vergisi kanunu çıktıktan sonra işlerini devredenler yahut bırakanlar, meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde 1939 yılından beri bu yollarla bir defaya mahsus olsa bile kazanç elde edenler Varlık Vergisi'nin mükellefleri arasında olacaklardır.

Madde 3: İkinci maddede belirtilen zümrelerden birden fazlasına dahil olanlar her biri için ayrı vergi vereceklerdir.

Madde 6: Vergilendirme komisyonları mükelleflerin tahakkuk ettirilmiş olan bir önceki yıl vergilerini inceleyeceklerdir ama vergi tespitinde kendi kanaatlerini kullanacaklardır. Çiftçiler için belirlenecek vergi o kimselerin servetinin yüzde beşini geçmeyecektir.

Madde 7: Vergi, büyük şirketlerin 1941 yılı gelirlerinin yüzde ellisinden aşağı, yüzde yetmişinden fazla olmayacaktır.

Madde 9: Vergilerin tespiti için her vilayet ve kaza merkezinde, oranın en büyük mülki amiri başkanlığında; en büyük mal memuru, ticaret odaları ve belediye azalarından ikişer kişi olmak üzere 6 kişiden oluşan heyetler teşkil edilecektir. Komisyon kararları çoğunlukla verilecek ve eşitlik halinde reisin oyunun olduğu tarafın kararı kabul edilecektir. Komisyonlar, mükelleflerin mükellefiyet miktarlarını on beş gün içinde belirlemek durumundadırlar.

Madde 11: Komisyon kararları şehir ve kasabalarda gelir dairelerinin kapılarına ve köylerde munasip yerlere asılarak duyurulacaktır. Kararlar katidir, idari ve adli mercilere itiraz yolu kapalıdır. Sadece mükerrer vergi konulmuşsa yüksek olan kabul edilip diğeri silinebilir.

Madde 12: Mükellefler vergiyi on beş gün içerisinde mal sandığına yatıracaklardır. Bu süre beklenmeden bölgenin en büyük mal memuru, ihtiyaç duyarsa, mükellefin mallarına ihtiyaten el koyabilecektir. Zamanında ödenmeyen vergi için ilk gecikme haftasında yüzde bir, ikinci haftasında yüzde iki faiz uygulanacaktır. Bir ay sonunda borçlarını ödemeyenler, askeri işler dışında, belediye veya umum hizmetinde bedeni olarak çalıştırılacaklardır. Kadınlar ve 55 yaşını geçmiş erkekler bu çalışmadan muaf tutulabilecektir. Çalışanlara verilecek yevmiyenin yarısı borçlarından düşülecektir.

Madde 13: Büyük şirket ortakları da gerekirse zorunlu çalışma yükümlülüğüne tabi tutulabileceklerdir.

Madde 14: Mükelleflerin ikametgâhlarında bulunan eş, kardeş, anne, baba ve çocuklarına ait gayrimenkul mallar da vergiye karşılık olarak satılabilecektir. Gayrimenkullerin sahibi tarafından satışı sırasında, bu malların Varlık Vergisi dâhilinde olmadığı resmi olarak tespit edilmez ise yapılan satışlar tapu müdürlüklerince onaylanmayacaktır.

Madde 17: Bu kanunun yürütmesinden Bakanlar Kurulu sorumludur.

Varlık vergisi TBMM’de kabul edilip yasal hale gelinceye kadar toplumun birçok kesiminde ciddi tartışmalara neden olmuştur. Asıl önemli sorun ve tartışma konusu ise uygulama biçimi olmuştur. Şöyle ki; azınlık varlıklarının bir cetvelde gösterilmesi için yapılan çalışmalar sonucunda mükellefler harp *zamanında fevkalade kazanç sahibi olanlar* adı altında 4 kategoriye ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla Müslüman (M), Gayrimüslim (G), Dönme (D) ve Ecnebi (E) şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Yapılan bu sınıflandırmadaki grupları kısaca açıklayacak olursak:

- ✓ M grubu, yalnızca Müslüman tüccarları kapsamaktadır.
- ✓ G grubu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Ermeni, Rum ve Musevi vatandaşları kapsamaktadır.
- ✓ D grubu, geçmişte başka bir ülkenin vatandaşları arasından Müslümanlığı kabul eden vatandaşları kapsamaktadır.
- ✓ E grubu ise Türkiye’de ticari ve kültürel faaliyet gösteren ve başka bir ülkenin vatandaşı olan kişileri kapsamaktadır (Akar, 1992,).

Mükelleflerin sahip oldukları mal miktarı ve ödenmesi gereken vergi miktarı konusunda büyük zorluklar yaşanmıştır. Bunun başlıca nedeni ise özellikle yabancıların ikamet kayıtlarını bulmada yaşanan zorluklardı. Zaman içinde yapılan ikamet değişiklikleri takip edilememiş, emniyette işyerleri konusunda herhangi bir kayıt bulunamamış ve vergi kayıtlarında da mükellefler ile ilgili bir bilgi bulunamamıştır (Ökte, 1951).

Bu problemlerin aşılması için ve mükelleflerin vergi matrahının belirlenebilmesi için aşağıda belirtilen yöntemlerden faydalanılmıştır:

- ✓ Çeşitli vergi dairelerinden alınan raporlar
- ✓ Bankalardan alınan imzasız tasdikli bilgiler
- ✓ Parti il ve ilçelerinden alınan raporlar
- ✓ Milli Emniyet Teşkilatı raporları
- ✓ ‘‘Güvenilir’’ tüccarların beyanları

Yukarıda belirlenen hesaplama kriterleri keyfi, objektif olmayan ve takdire bağlı uygulamaları beraberinde getirmiştir. Vergi hukukunda kabul gören matrah tespit yöntemlerinin aksine parti yöneticilerinin raporları ve tüccar beyanları esas alınmıştır. Bunun sonucu olarak açıklanan vergi listelerine çok sayıda itiraz yapılmıştır. İstanbul, Bursa, Adana ve Hatay şikâyet dilekçesi verilen illerin başında gelmiştir. Bu vergi sisteminden hem nüfus olarak hem de ticaret hacmi olarak en çok etkilenen hiç şüphesiz İstanbul’da yaşayan vatandaşlardı. Uygulanan yöntemdeki adaletsizlik ve herhangi bir itiraz hakkının bulunması bu verginin en çok eleştirilen konularından birisidir.

Tablo 2: Varlık Vergisi Tahakkuk ve Tahsilâtı

	İstanbul	Oran	Türkiye	Oran
A. Toplam Mükellef Sayısı	62.575	%54	114.368	% 100
B. Tahakkuk Eden Varlık Vergisi (TL)	317.275.642	%68	465.384.820	% 100
C. Tahsil Edilen Varlık Vergisi (TL)	221.307.508	%70	314.920.940	% 100
D. Tahsilâtın Tahakkuka Oranı		%69,7		%74,3

Kaynak: Aktar, Ayhan (2012); Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 140.

Tablo 2’de hem İstanbul hem de Türkiye’deki toplam mükellef sayısı, tahakkuk eden varlık vergisi miktarı ve tahsil edilen varlık vergisi miktarı gösterilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere toplam varlık vergisi mükelleflerinin yarısından fazlası İstanbul’da ve bunlara tahakkuk eden vergi miktarı

ise toplam verginin %68'ine denk gelmektedir. Nihayet, tahsil edilen varlık vergisi miktarı ise tüm tahsilâtın %70'ine denk gelmektedir.

Vergilerin tahsili sırasında adam kayırma ve kollama en çok şikâyet edilen konuların başında gelmekteydi. Buna ek olarak siyasetle yakın temas halinde olmanın nimetlerinden faydalanan birçok kişi vergi indiriminden ve affından faydalanmıştır. Doğal olarak aralarında husumet bulunanlar veya başka sebeplerden çekişme olan kişilere ise fazladan vergi yükü bindirilmiştir. Hatta bazı mükelleflere tüm varlıklarını satsalar dahi ödeyemeyecekleri vergi borcu çıkarılmıştır. Yaşanan bu sorunları minimize etmek ve vergiyi en üst seviyede tahsil etmek amacıyla 7 Ocak 1943 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından bir kararname yayınlanmıştır. Yayınlanan bu kararnameyle tahsilâtın yapıldığı süreçte mükelleflerin tabii tutulacakları uygulamalar sıralanmıştır. Buna göre: ilk on beş gün içinde vergisini ödeyen mükelleflere işlerini kolaylıkla devam ettirebilmeleri için bankalar ve ilgili müesseseler tarafından gereken kolaylıklar sağlanacaktır. İkinci on beş günlük süre içerisinde faizli olarak ödeme yapacak kişiler arasında mal kaçırma ihtimali olan kişilere ilgili kanunlar derhal uygulanacaktır. Bir aylık süre sonunda borcunu kısmen ya da tamamen ödemeyenler hakkında tahkikat başlatılacaktır. Bu süreçte; borçlarının en az yarısını ödemiş olanlar içinden mal kaçırma şüphesi olanlarla ilgili takibat derhal başlatılacaktır.

Bu şekilde şüphe bulunmayanlardan; kalan borçları için teminat verebilenler ile satış ve kazançlarından borçlarını ödeyebileceklerine kanaat getirilenlere, teminat gerektirmeden, takibat 6 ay geciktirilebilecek ve çalışma yükümlülüğü tehir edilebilecektir. Vergisini yarısından az ödeyen veyahut hiç ödemeyenlerle ilgili kanun uygulaması derhal başlatılacaktır. Fakat sayının binlerle ifade edildiği düşünülerek, en büyük vergi sahiplerinden başlanarak işlemler sıraya konulacaktır. Mahalle bakkalları gibi sınırlı ve basit ticaretle uğraşanlar ile seyyar satıcılar ve müstahdemlerle ilgili olarak takibata girilmeden önce ilgili bakanlıktan izin alınacaktır. Yukarıda bahsedilen konulardaki işlerin yürütülmesinde ve merkezle münasebetin sağlanmasında mal memurları ile mahallin en büyük idare amiri arasında mutabakat sağlanacaktır.

Bütün bu uygulamalara rağmen yine de verginin tahsil edilmesi için çoğu zaman acımasız davranılmış ve hiç tolerans gösterilmemiştir. Komisyonlarca karar verilen vergi miktarını ödemeyenlerin malları haczedilerek açık arttırma usulüyle satılmaya başlanmıştır. Haciz işlemleri ve yapılacak olan satışlar basın aracılığıyla halka duyurulmuştur. Vergi tahsili süresince İstanbul'da el konulup satılan gayrimenkul adedi 885 olmuştur. Bu gayrimenkulün vergi kıymeti 2.700.883 lira olarak belirlenmiştir. Gayrimenkullerin 330 tanesi ev, 97 tanesi dükkân, 190 tanesi arsa, 80 tanesi apartman, 42 tanesi depo, 7 tanesi han, 8 tanesi fabrika, geriye kalanlar ise çeşitli yapılardır. Satılmadığı için hazineye tapulanan emlak ise 73 parçadır (Ökte, 1951).

Fakat yapılan en ağır uygulama vergisini ödeyemeyenlere getirilen "bedenen çalışarak borcunu ödeme" uygulaması olmuştur. Vergisini bir ay içinde ödeyemeyen mükelleflerin vergilerini çalışarak ödemeleri amacıyla çalışma yerlerine sevkleri uygulaması doğrultusunda, tamamı 32 kişilik İstanbullu gayrimüslimlerden oluşan ilk katile 27 Ocak 1943'de Aşkale'ye gönderilmiştir. Bu uygulama sonucunda, İstanbul'da hacizlere karşın vergisini ödeyemeyen, tamamı gayrimüslim olan yaklaşık 1400 kişi vergi borçlarını bedenen çalışma karşılığı ödemek üzere Aşkale'deki çalışma kampına sürgüne gönderilmiş, çalışma kampındaki ücret gelirlerinin yarısı ile vergi borçlarının ödenmesi kararlaştırılmıştır (Boratav, 1981). Bu çok sert uygulamanın bir takım acı sonuçları da olmuştur. Aşkale'de zorunlu çalışmaya gönderilen 21 mükellef ağır hava şartları, hastalık, yaşlılık gibi çeşitli nedenlerle hayatlarını kaybetmiştir. Ancak burada çelişkili olan durum, kanunda uygulamanın 18 yaşın altındakilere, sakatlara, hastalara, kadınlara ve 55 yaş üzeri erkeklere muaf olabileceği yönündeki karardır. Acaba bu uygulamada da bazı yanlışlar olmuş mudur? Bu noktada net bir bilgi bulunmamaktadır. Sonuçta, 1943 yılının Eylül ayında, çalışma cezası gevşetilmiş ve birçok mükellef memleketlerine geri gönderilmiştir. Çıkan bir kanunla, çalışma kamplarından, aile ve iş muhitlerinde çalışarak geri kalan borçlarını ödemeleri için bir yol açılmış ve mükelleflerin ailelerine iadeleri hükümetçe kabul edilmiştir. Bu önemlidir çünkü bedenen çalıştırılma ile ilgili kanun çıktığında, 12 Ocak 1943 tarihli Resmi Gazete'de çıkan kararnamenin 12. maddesi uyarınca,

çalışma cezası alan mükelleflerin, ikamet ettiği veya ticari teşebbüsünün bulunduğu yerlerde çalışmaları kesinlikle yasaklanmıştır.

3. SONUÇ

Varlık vergisinin yürürlükten kaldırılması için 17 Eylül 1943 tarihinde Varlık Vergisi Kanununa Ek Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla tahsil edilmemiş borçların terkinde Maliye Bakanlığı yetkilendirilmiştir. Bu sayede bazı borçlar silinmiş, uygulanan yaptırımlar hafifletilmiş, zorunlu çalışmaya tabi tutulanların ailelerinin yanına gönderilmesine izin verilmiş ve kendi işlerinde çalışarak borçlarını ödemeleri kararlaştırılmıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra verginin yasal olarak kaldırılması gündeme gelmiştir. Varlık vergisini 16 ay yürürlükte kaldıktan sonra 17 Mart 1944 tarihinde ve 4530 sayılı "Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun" ile tasfiye edilerek ve o güne kadar mükelleflere tarh edilip de tahsil edilemeyen vergiler silinmek suretiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Varlık vergisi kanununun uygulanmasında ortaya çıkan temel bozukluk vergileme ilkelerine uygun bir kanun olmayışında saklıdır. Gayrimüslim vatandaşlara ve Müslüman vatandaşlardan farklı davranılması verginin genellik ve adalet ilkelerini zedelerken, kanun metninde yer alan bazı kavramların açık bir şekilde tanımlanmamış olması vergilerin kanuniliği ilkesine zarar vermiştir.

Uygunluk ilkesine aykırılık ise asılan listelerde belirlenen vergilerin 15 gün içerisinde mükelleflerden tahsil edilmesi zorunluluğudur. Mükellefler, vergi borçlarını ödemek için ellerinde servetleri piyasa fiyatlarının altına satmak zorunda kalmışlardır. Bundan durumdan en çok etkilenenler ise gayrimüslim vatandaşlar olmuştur. Hatta vergisini zamanında ödeyemeyen mükellefler çalışma kamplarına gönderilmiş ve bazı mükellefler çalışma kamplarında hayatlarını kaybetmiştir. Bu durum bir süre gayrimüslim vatandaşların ülkemize yatırım yapma konusunda kuşkuyla yaklaşmalarına da neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aktar A. (2012). Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Boratav K. (1982). Türkiye'de Devletçilik, Savaş yayınları, Ankara.
- Coşar N. (2004). Kriz, Savaş ve Bütçe Politikası (1926-1950), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Çavdar T. (2003). Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960), İmge Kitabevi, Ankara.
- Erkan H. (2015). Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler-Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi, İTO Yayınevi, İstanbul.
- Güner A.O. (1978). Türkiye'nin Kalkınması İktisadi Devlet Teşekkülleri, Damla Yayınevi, İstanbul.
- Koçak C. (1996). Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Köksal B. A., İlkin A. R. (1973). Türkiye'de İktisadi Politikanın Gelişimi (1923-1973), Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul.
- Ökte F. (1951). Varlık Vergisi Faciası, Nebioğlu Yayınları, İstanbul.
- Rozaliyev Y. N. (1978). Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri (1923-1960), Onur Yayınları, Ankara.
- Sabır H. (2006). Atatürk'ün Ekonomi Anlayışı, Sayıştay Dergisi, Sayı: 62, Ankara.